

AERTS protiv BELGIJE

(Predstavka br. 61/1997/845/1051)

PRESUDA

30. jul 1998. godine

Ova presuda je podložna reviziji urednika pre no što njena konačna verzija bude objavljena u zbirci *Izveštaji o presudama i odlukama iz 1998*. Ovi izveštaji su dostupni kod izdavača Carl Heymanns Verlag KG (Luxemburger Straße 449, D-50939 Köln), koji će takođe organizovati njihovu distribuciju u saradnji sa dolenađenim agentima u pojedinim zemljama.

U predmetu Aerts protiv Belgije²,

Evropski sud za ljudska prava, koji je u skladu sa članom 43 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: «Konvencija») i relevantnim odredbama Poslovnika B³, zasedao u veću sastavljenom od sledećih sudija:

G. R. Bernard (*Bernhardt*), predsednik,
G. L.-e. Petiti (*Pettiti*),
G. J. Demeje (*de Meyer*),
G. I. Fojgel (*Foighel*),
G. R. Pekanen (*Pekkanen*),
G. J.m. Morenila (*Morenilla*),
G. B. Repik,
G. P. Jambrekk,
G u. Lemus (*Lõhmus*),

kao i g. H. Pecold (*Petzold*), sekretar, i g. P.J. Mahoni (*Mahoney*), zamenik sekretara,

posle zatvorenih sednica od 27. aprila i 29. juna 1998. godine,

donosi sledeću presudu usvojenu poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1. Ovaj predmet su Sudu prosledili državljani Belgije g. Mišel (*Michel*) Aerts (u daljem tekstu: «podnosilac predstavke») 7. jula 1997. i Evropska komisija za ljudska prava (u daljem tekstu: «Komisija») 9. jula 1997. godine, u roku od tri meseca predviđenim članom 32, stav 1 i članom 47 Konvencije. Slučaj je formiran na osnovu predstavke (br. 25357/94) koju je g. Aerts u skladu sa članom 25 podneo Komisiji protiv Kraljevine Belgije 8. avgusta 1994. godine.

Podnosilac se u svojoj predstavi Sudu pozvao na član 48 Konvencije, i izmene u Protokolu br. 9 u pogledu Belgije; Komisija se u svom zahtevu pozvala na članove 44 i 48 i na deklaraciju kojom je Belgija priznala obaveznu nadležnost Suda (čl. 46). Sud je i u predstavi i u zahtevu zamoljen da odluči da li činjenice slučaja ukazuju na povredu obaveza Države ugovornice shodno stavovima 1 i 4 člana 5 i članovima 6 i 3 Konvencije.

2. Podnosilac predstavke je 30. jula 1997. imenovao advokata koji će ga zastupati (u skladu sa pravilom 31 Poslovnika B).

3. Veće od sedam sudija činili su i članovi po službenoj dužnosti, g. J. Demeje, izabrani sudija belgijske nacionalnosti (u skladu sa čl. 43 Konvencije), i g. R. Bernard, potpredsednik Suda (u skladu sa pravilom 21, stav 4(b) Poslovnika). Predsednik Suda, g. R. Risdal je 27. avgusta 1997. u prisustvu sekretara Suda žrebom izvukao imena ostalih pet članova, konkretno g. L.-E. Petitija, g. I. Fojgela, g. R. Pekanena, g. J.M. Morenilu, g. B. Repika, g. P. Jambreka i g. U. Lemusa (saglasno članu 43 *in fine* Konvencije i pravilom 21, stav 5).

4. G. Bernard se u svojstvu predsednika Veća (shodno pravilu 21, stav 6) preko zamenika sekretara o načinu vođenja postupka (u skladu sa pravilima 39, stav 1, i 40) konsultovao sa zastupnikom Države Belgije (u daljem tekstu «Država»), zastupnikom podnosioca predstavke i delegatom Komisije. U skladu sa nalogom koji je potom izdao, sekretar je primio izjave o činjenicama Države odnosno podnosioca predstavke, 9. odsono 14. januara 1998. godine. Sekretar Komisije je u pismu od 3. aprila 1998. godine naveo da delegat ne namerava da odgovori pismenim putem.

5. Komisija je 2. aprila 1998. podnela dosije o postupku koji se odvijao pred njom, u skladu sa zahtevom sekretara koji je postupao po uputstvima predsednika Suda.

6. Javni usmeni pretres održan je u Sudu u Strazburu 20. aprila 1998. u skladu sa odlukom predsednika Suda. Sud je prethodno održao pripremni sastanak.

Pred Sudom su se pojavili:

(a) u ime Države:

- g. J. Latuver (Lathouwers), zamenik pravnog savetnika, šef Odeljenja,
Ministarstvo pravde, *zastupnik Belgije pred Sudom,*

- g. E. Jakhian, član Advokatske komore Brisela, *pravni zastupnik;*

(b) u ime Komisije:

- g. J.-C. Geus, *delegat;*

(c) u ime podnosioca predstavke:

- g. J.-L. Bervar (*Berwart*), član Advokatske komore Liježa,
- g. P. Frepon (*fraipont*), član Advokatske komore Liježa, *zastupnik.*

Sudu su se obratili g. Geus, g. Frepon, g. Bervar i g. Jakhian.

Činjenice

I. Okolnosti slučaja

7. Podnosilac predstavke, belgijski državljanin rođen 1964. godine, uhapšen je 14. novembra 1992. godine jer je svoju bivšu suprugu napao čekićem posle čega je njegova žrtva zvanično proglašena poslovno nesposobnom. Smešten je u pritvor do suđenja, prvo u ćeliji za dvoje (vidi stav 23) a zatim na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin.

A. Nalog za pritvor i izvršenje naloga

8. Veće za određivanje pritvora (*chambre du conseil*) Prvostepenog suda Liježa je 15. januara 1993. izdalo nalog za pritvor podnosioca predstavke u skladu sa članom 7 Zakona o socijalnoj zaštiti donetog 1. jula 1964. (vidi stav 21). Odlučilo je da g. Aerts treba da bude privremeno držan na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin dok nadležna komisija za mentalno zdravlje ne odredi ustanovu u kojoj će biti pritvoren (vidi stav 21). Prema nalogu:

»Veće za određivanje pritvora Prvostepenog suda Liježa,

...

Usvojivši razloge navedene u pismenim podnescima javnog tužioca;

...

Zaključuje da je optuženi počinio dela navedena u podnescima tužilaštva... ;

Primećuje da je u dato vreme optuženi patio od ozbiljnog psihičkog poremećaja, zbog kog nije bio sposoban da kontroliše svoje postupke, i da i dalje pati od tog poremećaja;

Nalaže pritvor optuženog;

Nalaže da optuženi, koji se trenutno nalazi u zatvoru, bude privremeno pritvoren na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin do pritvora u ustanovi koju će odrediti Komisija za mentalno zdravlje.»

9. Jedan psihijatar je 10. marta 1993. poslao Komisiji za mentalno zdravlje psihijatrijskog odeljenja zatvora Lantin sledeći izveštaj:

“Aerts, pritvorenik koji se trenutno nalazi na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin, predstavlja lice sa veoma krhkom, loše organizovanom ličnošću i u najboljem slučaju bi mogao da se opiše kao granični slučaj. On je težak narkoman i već godinama se nalazi u sadomazohističkoj vezi sa jednom mladom ženom. Izuzetno je uznemiren u zajedničkoj sobi odeljenja, stalno zahteva da mu se promeni terapija i mudruje o kvalitetu svog odnosa sa svojom devojkom na slobodi. Njegov mentalni mazohizam je očigledan svakome ko ga sluša i čini se da je neophodno da hitno bude smešten u odgovarajuću ustanovu koja je bolje opremljena da smiruje stalnu uznemirenost koju on sada oseća. Stoga je potrebno da hitno napusti psihijatrijsko odeljenje zatvora Lantin.»

10. Komisija za mentalno zdravlje je 22. marta 1993. odredila da podnosilac predstavke bude pritvoren u Centru za socijalnu zaštitu u gradu Paifve.

11. Podnosilac predstavke je 27. jula 1993. zamolio za odobrenje da se vrati i živi sa svojim dedom. Njegov porodični lekar, koji se prethodno konsultovao sa psihijatrom pri psihijatrijskom odeljenju, je u prilog njegove molbe prethodnog dana poslao Komisiji za mentalno zdravlje sledeći dopis:

“Pišem Vam u vezi sa g. Mišelom Aertsom, koji, čini se, u poslednje vreme postiže zadovoljavajući napredak, kako u pogledu ponašanja tako i u pogledu kratkoročnih i srednjoročnih planova.

Njegova uslovna sloboda predstavljala bi pravu priliku da se posmatra njegovo ponašanje i način na koji sprovodi svoje planove izvan zatvorske sredine.»

12. Komisija za mentalno zdravlje je molbu odbila u odluci od 2. avgusta 1993. godine, izjavivši:

“Neprihvatljivo je što naša odluka od 22. marta 1993. kojom se (podnosilac predstavke) smešta u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve još nije izvršena.

Neizvršenje naloga od strane odgovornih vlasti nanosi štetu dotičnom licu, koje se ne nalazi pod terapijom neophodnom za stanje koje je dovelo do njegovog pritvora.

Komisija za mentalno zdravlje, međutim, ne može da odobri nikakav oblik oslobađanja kojim bi dotično lice dovelo sebe i druge u opasnost.»

13. Na dan 27. oktobra 1993. godine, pet dana pošto je Apelacioni sud Liježa izrekao presudu (videti st. 19), podnosilac predstavke je premešten u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve.

14. Komisija za mentalno zdravlje je 19. novembra 1993. odlučila da usliši zahtev podnosioca predstavke i da ga uslovno oslobodi, zaključivši da se «mentalno stanje pritvorenika (izgleda) dovoljno poboljšalo» i da «uslovi njegove socijalne rehabilitacije daju osnova za uverenje da on više ne predstavlja opasnost po društvo». Uz svoju odluku je postavila veći broj uslova, uključujući obavezu da prihvati lekarski i društveni nadzor i obavezu da živi u bolnici Lavolijer.

15. G. Aerts je oslobođen 24. novembra 1993. godine.

16. S obzirom na to da se ponašanje podnosioca predstavke pogoršalo i da je kršio uslove pod kojima je oslobođen, naročito uslov da apstinira od heroina i alkohola, Komisija za mentalno zdravlje je 23. decembra 1996. ponovo naložila njegov pritvor i kao mesto pritvora odredila Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve.

B. Postupak vezan za izdavanje naloga za izvršenje

1. Postupak pred predsednikom Prvostepenog suda Liježa

17. Na dan 14. aprila 1993. godine, dok je još bio pritvoren na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin, g. Aerts i tri zatvorenika u istom položaju, podneli su molbu predsedniku Prvostepenog suda Liježa da naloži njegov hitan premeštaj i izrekne kaznu od 10.000 belgijskih franaka (BEF) po danu odlaganja. On je, između ostalog, tvrdio da uslovi njegovog pritvora predstavljaju nečovečno i ponižavajuće postupanje u smislu člana 3 Konvencije.

18. Predsednik Prvostepenog suda Liježa je 10. maja 1993. zaključio da je dalji pritvor podnosioca predstavke u Lantinu nezakonit i da predstavlja narušavanje fizičkog integriteta koje treba što pre obustaviti. Naložio je Državi da premesti g. Aertsu u Paifve i da Država plati podnosiocu predstavke 10.000 belgijskih franaka (BEF) za svaki dan boravka u Lantinu ukoliko se ne povinuje nalogu za izvršenje u roku od nedelju dana od dana prijemu naloga.

2. Postupak pred Apelacionim sudom Liježa

19. Država je podnela žalbu 28. juna 1993. Apelacioni sud Liježa je 22. oktobra 1993. ukinuo nalog od 10. maja 1993. i odlučio da nema osnova za pribegavanje hitnom postupku. Smatrao je da sprovođenje odluka neke komisije za mentalno zdravlje predstavlja upravnu radnju koja ne potpada pod nadležnost običnih sudova i da u ovom predmetu nije bilo narušavanja fizičkog integriteta od strane upravnih organa, što bi moglo predstavljati predmet građanskog spora. Svoju presudu je obrazložio na sledeći način:

“Tuženicima je naložen pritvor a Komisija za mentalno zdravlje je odlukama od ... tj. odredila da oni budu pritvoreni u Centru za socijalnu zaštitu u gradu Paifve. Oni tamo nisu premešteni i nalaze se i dalje na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin. Žalilac tvrdi da je zbog nedostatka mesta u Centru za socijalnu zaštitu u gradu Paifve bio prinuđen da sačini listu čekanja na osnovu vremena prijavljivanja i da se lice na vrhu spiska premešta u Paifve čim se oslobodi mesto koje je upražnjeno otpuštanjem nekog drugog zatvorenika čije se stanje popravilo. Žalilac dodaje da se intenzivno radi na povećanju kapaciteta Centra za socijalnu zaštitu u gradu Paifve i da je otvaranjem nove zgrade 1. oktobra 1993. omogućen premeštaj nekoliko pritvorenika koji su se nalazili na listi čekanja; da će prijem ostalih biti postupan iz bezbednosnih razloga kako bi osoblje koje ih nadzire imalo vremena da se upozna sa svojim dužnostima (videti izveštaj direktora od 1. oktobra 1993. godine); i da je moguće da će tuženici veoma brzo biti premešteni u ovu novu zgradu.

Premda tuženici očigledno imaju pravo da budu premešteni u ustanovu u kojoj će biti podvrgnuti stručnom psihijatrijskom lečenju, mora se priznati da je hronična prenatrpanost u Centru u gradu Paifve - koja dovodi do žalosnog nedostatka privatnosti koje ne pogoduje uspešnom lečenju - sada pogoršana zbog izrazitog nedostatka bezbednosti i skoro nehygienjskih uslova, tako da lečenje u tom centru nije uspešno (videti opise u dva predmeta pred Prvostepenim sudom Liježa (postupak vezan za izdavanje naloga za izvršenje), jedan od 27. februara 1990, naveden u Pregledu jurisprudencije Liježa, Mona i Brisela (*Revue de Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles*] iz 1990. godine, 435, i drugi od 4. juna 1993. (Belgija protiv B.C. i T., tužba br. R.F. 8349/93). Žalilac je morao da odloži premeštanje zatvorenika kojima je određen pritvor u ovom centru kako se situacija ne bi pogoršala i uveo je sistem liste čekanja, koji je ozbiljno narušen jednim brojem naloga za izvršenje – praćenim visokim kaznama – kojima se određenim zatvornicima daje prednost iz razloga koje je teško opravdati. Činjenica da se žalilac povinovao ovim odlukama – u suštini zbog opterećenja koji nameće izvršenje kazni – ne može se protumačiti kao da je odlučio da se zauvek odrekne svakog osporavanja nadležnosti običnih sudova da intervenišu u ovoj oblasti; okolnosti koje ukazuju na to da se odrekao nekog prava moraju se usko tumačiti i zaključak o takvom odricanju može se izvesti samo kada takve okolnosti ne mogu biti ikako drugačije protumačene (Kasacioni sud, 20. april, 1989. godine, izveštaj u *Pasicrisie*, 1989, I, 861).

Za razliku od odluka o oslobađanju pritvorenika, koje se smatraju presudama zbog predmeta na koji se odnose (vidi Kasacioni sud, 17. juni 1968. u *Pasicrisie*, 1968, I, 1183 i mišljenje Javnog pravobranioca Mahoa), odluke komisija za mentalno zdravlje kojima se određuje ustanova u kojoj lice na kog se takav nalog odnosi treba da bude pritvoreno ne odnose se na slobodu ličnosti, već samo na način na koji treba izvršiti nalog za pritvor (videti O. Vandemeulebroeke, Komisije za socijalnu zaštitu (*Les commissions de défense sociale*), Pregled krivičnog zakonodavstva i kriminologije [*Revue de droit pénal et de criminologie, RDP*], 1986, str. 178, st. 80). One po samoj svojoj prirodi nisu obuhvaćene članom 30 Konvencije.

Izvršenje ovih odluka predstavlja upravnu radnju, a ne propis (*règlement*) koji je obuhvaćeo članom 107 Ustava.

Žalilac ne poriče pravo tuženika da budu premešteni u Paifve već tvrdi da ne bi trebalo odmah da budu premešteni zbog prenatrpanosti centra a time i nepostojanja reda i mogućih problema u pogledu bezbednosti kako osoblja tako i ostalih građana. Vlasti su stoga donele odluku da višak mentalno poremećenih počinitelaca zadrže na psihijatrijskim odeljenjima zatvora pošto su prethodno odmerile pravo zatvorenika na najprikladnije medicinsko lečenje u odnosu na opšte bezbednosne zahteve.

Ta odluka predstavlja upravo onu vrstu upravne radnje koja ne podleže reviziji običnih sudova.

Premda su obični sudovi nadležni da nalažu mere potrebne za prekid ili sprečavanje svakog nezakonitog zadiranja u neko pojedinačno pravo, zabranjeno im je da razmatraju prikladnost mere koju je izrekao neki upravni organ i od postupanja u svojstvu upravnog organa (vidi zaključke g. Velua, trenutno glavnog državnog zastupnika a u to vreme javnog pravobranioca u odluci Kasacionog suda od 27. juna 1980. *Pasicrisie*, 1980, I, str. 1357 i naročito str. 1359, kao i Odluku Kasacionog suda od 27. novembra 1992, RG 7972, u predmetu *Belgija protiv V.D.E.* (koja se upravo sprovodi). Sudija koji razmatra molbe za izvršenje naloga ne može da dovodi u pitanje svrsishodnost odluke o sačinjavanju liste čekanja i da poremeti red na tom spisku odlukom o hitnom premeštanju mentalno poremećenog počinioca koji se nalazi u manje povoljnim uslovima na odeljenju psihijatrije i prei kaznom u slučaju neizvršenja odluke, a da se time ne meša u opštu politiku uprave. U svakom slučaju, moraju postojati druge mogućnosti premeštaja s obzirom na to da komisija za mentalno zdravlje – a u hitnim slučajevima sam predsedavajući – može po sopstvenom predlogu poslati zatvorenika u neku drugu državnu – a u izuzetnim slučajevima i privatnu – ustanovu.

Jedini sud koji je razmatrao meritum ovog pitanja (vidi odluku Prvostepenog suda Liježa u parničnom postupku predmet *H. i V. protiv Belgije*, od 16. februara 1993) zaključio je da je pritvor ipak zakonit, čime je isključio postojanje proizvoljnog narušavanja fizičkog integriteta. Manjak mesta u zatvorima nesumnjivo opravdava izgradnju dodatnih objekata, ali taj rad – osim što je nemoguće završiti ga preko noći – iziskuje finansijska sredstva koja predstavljaju pitanje opšte politike koje sud nema nadležnost da razmatra. Otvaranje nove zgrade u gradu Paifve primer je brige žalioaca za problem smeštanja lica kojima je naložen pritvor.

Predsednik Prvostepenog suda Liježa 1990. godine u primedbama na osnovu inspekcije objekta i sudske istrage jasno poredi režime i vrste lečenja zatvorenika u Centru u gradu Paifve i na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin; ovo poređenje isključuje potrebu za novom inspekcijom i omogućava sudu da zaključi da iako situacija u kojoj se nalaze mentalno poremećeni počinioci u Lantinu nije idealna i može ugroziti njihov oporavak, režim pod kojima ti počinioci – uključujući i tuženike – žive ne može se poistovetiti sa nečovečnim i ponižavajućim postupanjem zabranjenim Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.»

3. Molba Odboru za pravnu pomoć Kasacionog suda

20. Podnosilac predstavke je 13. januara 1994. podneo molbu za pravnu pomoć kako bi se žalio na presudu od 22. oktobra 1993. Svoju molbu je potkrepio sledećim argumentima:

“Iz presude proizilazi da Apelacioni sud nije odgovorio na argument žalioaca kojim on tvrdi da je prekršen član 3 navedene Evropske konvencije.

U svojoj presudi od 22. oktobra 1993. godine, Apelacioni sud nije odgovorio na ovaj argument iako je žalilac naveo dotičnu odredbu, iako je prvostepeni sud implicitno ali nesporno na nju odgovorio i iako ju je žalilac implicitno ali nesporno ponovio u svojim podnescima Apelacionom sudu, u kojima je u suštini zamolio sud da potvrdi nalog na koji se žali.

Stoga se čini da je navedenom presudom od 22. oktobra 1993. između ostalog prekršen član 97 Ustava.

Štaviše, presuda Apelacionog suda od 22. oktobra 1993. je u potpunoj suprotnosti sa presudom Prvog građanskog odeljenja Apelacionog suda Liježa od 18. januara 1993. kojom je potvrđen nalog za izvršenje izdat u sličnom predmetu a pritvor okvalifikovan kao nezakonit i kao narušavanje fizičkog integriteta.»

Odbor za pravnu pomoć Kasacionog suda je odlukom od 10. februara 1994. odbio molbu navevši sledeće:

“S obzirom na to da je žalilac podneo dokaze o nedovoljnim sredstvima;

S obzirom na to da se čini da žalba sada nije zasnovana;

Ova molba se odbija”.

II. Relevantno domaće pravo i praksa

A. Zakon o socijalnoj zaštiti

21. Prema relevantnim odredbama Zakona za zaštitu društva od mentalno poremećenih i nepopravljivih počinitelaca od 1. jula 1964 (u daljem tekstu: Zakon iz 1964.):

Član 1

»U slučaju da ima razloga za uverenje da optuženi pati od psihičke smetnje ili ozbiljnog psihičkog poremećaja ili defekta zbog kog nije sposoban da kontroliše svoje postupke,

istražni sudski organi mogu u slučajevima u kojima zakon predviđa pritvor do suđenja izdati nalog za hapšenje s ciljem da se on stavi pod nadzor...»

Član 7

“Osim u slučaju ozbiljnih krivičnih dela počinjenih iz političkih pobuda ili putem štampe, istražni sudski organi i sudovi mogu naložiti pritvor optuženog koji je počinio ozbiljan zločin i pati od nekog stanja navedenog u članu 1.

...”

Član 12

“Svako psihijatrijsko odeljenje ima Komisiju za mentalno zdravlje.

Komisija za mentalno zdravlje ima tri člana: po jednog aktivnog ili penzionisanog sudiju, koji predsedava Komisijom, po jednog advokata i po jednog lekara.

Članovi Komisije imenuju se na tri godine; svaki će imati jednog ili više zamenika.

Predsedavajućeg i njegove zamenike imenuje predsednik Apelacionog suda. Advokata i njegove zamenike bira ministar pravde sa dva spiska sa po tri imena, od kojih jedan spisak predlaže javni tužilac a drugi predsednik Advokatske komore. Lekara i njegove zamenike imenuje ministar pravde.

...”

Član 14

“Optuženi će biti pritvoren u ustanovi koju određuje Komisija za mentalno zdravlje.

Komisija bira ustanovu sa spiska ustanova koje je uspostavila Vlada. Komisija, međutim, može iz terapeutskih razloga obrazloženom odlukom da naloži smeštanje dotičnog lica u neku drugu ustanovu koja može da pruži odgovarajući stepen sigurnosti i lečenja.

...

Ukoliko je optuženi u zatvoru u vreme izdavanja naloga za pritvor, on će biti privremeno držan na psihijatrijskom odeljenju zatvora ili, ukoliko takvo odeljenje ne postoji, na odeljenju koje odredi sud koji je naložio njegov pritvor.

Član 15

Komisija može na sopstvenu inicijativu ili na zahtev ministra pravde, javnog tužioca, pritvorenika ili njegovog advokata da naloži premeštanje pritvorenika u drugu ustanovu.

Pritvorenik ili njegov advokat ne mogu ponovo da podnesu molbu sledećih šest meseci.

Komisija može da dozvoli pritvorenom da na kratko vreme napušta pritvor u skladu sa uslovima i pravilima koje utvrdi ministar pravde.”

Član 17

“U hitnim slučajevima, predsedavajući Komisije može da privremeno naloži premeštaj u neku drugu ustanovu. Njegova odluka prosleđuje se Komisiji, koja odlučuje o tom pitanju na sledećem sastanku.

U sličnom slučaju, ministar pravde takođe može da privremeno naloži premeštaj dotičnog lica u drugu ustanovu iz razloga bezbednosti i o tome bez odlaganja obaveštava Komisiju.”

Član 18

“Komisija nadzire stanje pritvorenog i u tom cilju može da poseti mesto gde je on pritvoren ili da zaduži svog člana da to učini. Na sopstvenu inicijativu ili po zahtevu javnog tužioca, pritvorenog ili njegovog advokata, Komisija može da naloži bezuslovno ili uslovno oslobađanje pritvorenog, ukoliko se njegovo psihičko stanje dovoljno popravilo i ukoliko su uspostavljeni odgovarajući uslovi za njegovu društvenu rehabilitaciju. Ukoliko je molba za oslobađanje odbijena, pritvoreni ili njegov advokat ne mogu ponovo da podnesu molbu za oslobađanje u roku od šest meseci od dana odbijanja.

...”

Član 20

“U slučajevima kada je naloženo uslovno oslobađanje, pritvoreni će biti pod lekarskim i društvenim nadzorom; trajanje i uslovi nadzora navedeni su u nalogu.

Ukoliko ponašanje ili psihičko stanje pritvorenog ukazuju na to da bi on mogao biti opasan po društvo, naročito ako se ne pridržava uslova koji su mu postavljeni, oslobođeni pritvorenik može biti vraćen u pritvor na psihijatrijskom odeljenju na zahtev javnog tužioca okruga u kom se nalazi. Taj postupak sprovodi se na način predviđen članovima 14 i 16».

B. Belgijska sudska praksa

22. Predsednik Prvostepenog suda Liježa je u svojstvu sudije zaduženog za hitne molbe 1989. prvi put zamoljen da rešava probleme vezane za dugotrajni pritvor na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin lica koja je Komisija za mentalno zdravlje uputila u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve. Ova prva molba, koju su podneli g. H. i g. V., dovela je do istrage koja je uključivala posetu psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin i razgovore sa ta dva žalioca i lekarima koji rade u Centru.

23. U izveštaju o poseti objektu i razgovorima sa g. H. i g. V., sačinjenom 10. januara 1990. godine, navedeno je sledeće:

»Predsedavajući je u dva popodne objavio početak pretresa.

Otišli smo na psihijatrijsko odeljenje, koje je odvojeno od ostatka zatvora i sastoji se od:

jedne centralne kancelarije sa tri ili četiri nadzornika ali bez ijedne medicinske sestre; jedne spavaonice sa ukupno 26 kreveta, postavljenih duž dva zida sobe, sa noćnim ormarićima pored svakog kreveta. Dva kreveta su rezervisana za zatvorenike-pomoćnike (tj. zatvorenike koji nisu psihički oboleli i koji su se dobrovoljno prijavili za ovu dužnost. Oni uživaju poverenje ali nemaju posebne kvalifikacije i nalaze se tu da pomognu čuvarima u slučaju incidenta). Postoje dva čuvara: jedan je na odeljenju a drugi u delu u kojem se nalaze ćelije;

jedne dnevne sobe sa TV aparatom, ping-pong stolom, dva stola i devet stolica, i kamerom kojom se nadzire cela soba. Ova soba se nalazi tačno preko puta spavaonice i prvobitno je takođe trebalo da služi kao spavaonica. Medicinske vlasti su odlučile da je bolje da jedna soba posluži kao spavaonica a druga kao dnevni boravak (u kojem je dozvoljeno pušenje);

toaleta sa dva WC-a i lavabo nedaleko od dnevne sobe;

odvojenog kupatila sa tri tuša, kadom i pet lavaboa nedaleko od spavaonice;

hodnika između spavaonice i dnevnog boravka u kojem se služe obroci;

male sobe u kojoj se svake nedelje održavaju jednosatni časovi francuskog jezika i crtanja;

dela sa ćelijama u kojem trenutno boravi dvadeset ljudi, uključujući i osam ljudi u ćelijama za po dve osobe (4x2). Središnji hodnik razdvaja ćelije, u kojem njihovi stanari mogu da gledaju televiziju i igraju karte između 6 i 9 uveče. Ujutro i popodne im je dozvoljeno da odu u dvorište na po jedan ili dva sata, u zavisnosti od vremena. U svakoj ćeliji za po dve osobe, jedan dušek od sunđera nalazi se na samom podu;

prilično prostranog dvorišta rezervisanog za zatvorenike tog odeljenja (kako odeljenja tako i dela sa ćelijama).

Kada smo posetili zajedničku sobu, pritvorenci su izjavili:ž

– da ih je previše;

- da nemaju šta da rade;
- da po ceo dan provode u dnevnom boravku i da im vreme veoma sporo prolazi;
- da je veoma vruće;
- da nemaju dovoljno vazduha jer se prozori nikada ne otvaraju;
- da imaju pravo na samo jednu posetu nedeljno u trajanju od sat i po;
- da im nije dozvoljeno da koriste telefon;
- da veoma retko imaju mogućnost da se presvuku;
- da se tu šalju svi oni koji se nisu prilagodili u drugim ustanovama;
- da nema dovoljno nadzornika (tri tokom nedelje a često i manje od tri tokom vikenda);
- da su redovno u kontaktu sa psihijatrom i da imaju odlične odnose sa njim.

Kada smo posetili deo sa ćelijama, g. H. nam je rekao da:

- nema šta da radi i da mu vreme veoma sporo prolazi;
- provodi po ceo dan odmarajući se;
- viđa doktora svaki put kada poželi ali da ih doktor ne pregleda po sopstvenom nahođenju;
- nema nijednog psihologa;
- povremeno viđa socijalnog radnika ali da je ona preopterećena jer ima i druge dužnosti u zatvoru i ne dolazi svakog dana; zato je najčešće viđa samo jednom nedeljno;
- ne mogu da napuštaju zatvorski krug i odlaze na odsustva;
- su odnosi sa lekarom i nadzornicima veoma dobri.

G. V. nam je rekao da:

- nema šta da radi i da ne može da se bavi nijednim sportom;
- mu nije dozvoljeno da pije kafu ili ima upaljač;

- nema nijednog psihologa;
- viđa socijalnog radnika svaki put kada zatraži ako je ona tu;
- su čuvari dobri ali da ih nema dovoljno.«

24. Predsednik Prvostepenog suda je 15. januara 1990. godine razgovarao sa psihijatrom koji radi na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin. On u svojoj izjavi navodi:

»...

Nisam ni rođak ni saradnik žalilaca. Ja sam jedini neuropsihijatar (ili lekar sa specijalizacijom iz psihologije) u zatvoru Lantin. Radim tamo deset sati nedeljno: po dva sata ponedeljkom, po tri sata utorkom i četvrtkom, i po jedan sat petkom i subotom. Delokrug mog rada je ogroman jer sam ja u teoriji zadužen da se staram o svim zatvorenicima u Lantinu (njih oko 700), a ne samo o onima na psihijatrijskom odeljenju. To je jedini zatvor u Belgiji koji ima samo jednog neuropsihijatra na toliko zatvorenika i pritvorenika. Tri petine vremena provodim na odeljenju za psihijatriju. Ima mnogo različitih vrsta zatvorenika: ljudi kojima je određen pritvor; narkomana koji se upućuju na ovo odeljenje čim stignu u Lantin (novi dolaze skoro svakog dana); pritvorenika i zatvorenika, koji boluju od raznih psihičkih poremećaja, i konačno, lica pod nadzorom psihijatra po naročitoj zahtevu istražnog sudije. Na odeljenju se nalazi 42 kreveta, uključujući tri za zatvorenike-pomoćnike, ali je u stvari na njemu smešteno između 35 i 55 zatvorenika. Tokom praznika ih ima između 47 i 49. U spavaonici se nalazi 23 kreveta a postoji i 13 ćelija u kojima je trenutno smešteno 17 lica kojima je određen pritvor. Ovaj broj pritvorenih, 40, je isuviše velik jer je ovim ljudima potrebno pružiti mnogo psihijatrijske i neurološke nege i radne terapije. Potrebno je da se leče od akutnih problema i takvo lečenje im se i pruža. Njihova društvena rehabilitacija takođe treba da bude neprekidna. Treba redovno da se konsultuju sa psiholozima i socijalnim radnicima. Smatram da je od suštinske važnosti da im se da neki posao. Međutim, ta vrsta neprekidnog lečenja ne postoji.

U pogledu ljudi koji se staraju o njima, postoji samo jedan psihijatar sa nepunim radnim vremenom (ja). Nema kvalifikovanih medicinskih sestara, samo nadzornika koji nisu pohađali nikakvu posebnu obuku. U svakoj smeni bi trebalo da bude po pet nadzornika, ali često ih je samo četvoro a ponekad i troje. Prisustvo ovih nadzornika je od velikog značaja za zatvorenike: oni su tu kako bi ih saslušali, razgovarali sa njima, boravili na odeljenju i igrali igre sa onima koji to žele, što je praktično nemoguće s obzirom na veliki broj zatvorenika i mali broj nadzornika. Takođe treba da nadziru posete zatvorenika i njihov boravak u dvorištu. Lekove mora da priprema jedan od tih nadzornika, koji nije medicinska sestra. Ne postoji psiholog ili radni terapeut, iako je potreban jedan terapeut koji bi mogao da uvede rad kao deo njihove terapije. Nema tutora. Postoji samo jedan socijalni radnik, koji takođe radi i u drugim delovima zatvora Lantin (naročito sa zatvorenicama).

Pritvorenica nastavnici dobrovoljci takođe održe i poneki čas muzike, engleskog i francuskog, ali bi mnogo više toga moglo da se učini....

Pritvorenici mogu sa mnom da razgovaraju ako žele. Ne pregledam ih sistematski svaki dan. Bilo bi mi bolje da ih redovno viđam i razgovaram sa njima, ali je to nemoguće s obzirom na njihov broj i nedovoljan broj sati koji imam na raspolaganju.

[Kada mu je pročitana navedena izjava, svedok je dodao:]

Neprekidno lečenje postaje sve neophodnije s obzirom na to da pritvorenici provode sve više vremena na psihijatrijskom odeljenju iako bi trebalo da se nalaze u nekom centru za socijalnu zaštitu.

[U odgovoru na pitanje g. Bervara:]

Pritvorenica se ne mogu davati intravenozne injekcije, jer takve injekcije mora da daje lekar. Mogu im se davati samo intramuskularne injekcije koje bi trebalo da daju medicinske sestre ali ih daju nadzornici, kojima sam pokazao kako to da čine. To, međutim, ne može da izazove nikakve ozbiljne probleme. Ja viđam zatvorenike samo na njihov zahtev. Često imaju veoma konkretne zahteve tako da moram da provedem samo malo vremena sa njima. Međutim, kad požele da ispričaju »ono što im leži na duši«, obično provedem po petnaest minuta ili pola sata sa njima, što je, po meni, premalo.

[U odgovoru na pitanje g. Dueza:]

Opšte govoreći, nekada su potrebne intravenozne injekcije, naročito u slučaju akutne depresije. Takve injekcije se nikako ne mogu davati na psihijatrijskom odeljenju, s obzirom na nepostojanje kvalifikovanog osoblja.

...«

25. Nalogom od 27. februara 1990. izdatom po zahtevu g. H. i g. V., sudija zadužen za hitne molbe je zaključio da dugotrajni pritvor na psihijatrijskom odeljenju lica za koje je odlučeno da budu pritvoreno u centru u gradu Paifve predstavlja povredu »i člana 6 i člana 14 Zakona o socijalnoj zaštiti od 1. jula 1964. i člana 3 Konvencije«. Zauzeo je stav da je situacija u Lantinu mnogo nepovoljnija nego u Centru u gradu Paifve i primetio da oni koji su pritvoreni u Lantinu nemaju socijalnu, psihološku i psihijatrijsku negu predviđenu Zakonom iz 1964. ili redovnu lekarsku negu psihijatra i i da se ne nalaze u sredini prikladnoj za lečenje psihijatrijskih pacijenata. Stoga je naložio Državi da žalocima obezbedi režim pritvora koji je u skladu sa Zakonom. Kada je Prvostepeni sud Liježa razmatrao meritum ovog predmeta, zaključio je da je pritvor zakonit bez obzira na veliko kašnjenje u premeštanju žalilaca iz Lantina u Paifve.

26. U svojstvu sudije zaduženog za hitne molbe, predsednik Prvostepenog suda Liježa je kasnije izdao veći broj naloga za izvršenje poput onog od 27. februara 1990; Država se povinivala svim takvim nalogima.

27. Kada je prvi put razmatrao žalbu Države na takav nalog, Apelacioni sud Liježa je presudom od 18. januara 1993. (u predmetu *M. protiv Belgije*) na sledeći način podržao odluku o nezakonitosti držanja pritvorenog u Lantinu bez obzira na odluku Komisije za mentalno zdravlje:

“S obzirom na to da je Komisija za mentalno zdravlje 26. februara 1991. primila k znanju da je lekar zadužen za ovo odeljenje u svom izveštaju od 22. februara 1991. naveo da:

- se mentalno zdravlje pritvorenika pogoršava zbog uslova u kojima se nalaze na odeljenju, gde su prinuđeni da se mešaju sa stalnim prilivom narkomana, koji nekima ponovo bude želju za drogom;
- postoji ozbiljna opasnost da će psihičko stanje pacijenta nepovratno da se pogorša ukoliko i dalje ostane na odeljenju, gde očigledno ne prima odgovarajuću terapiju;
- neizvršenje naloga o pritvoru u razumnom roku obesnažuje pritvor pritvorenika koji je postao nezakonit a razumni rok je istekao.

S obzirom na to da je sudija zadužen za hitne molbe s pravom naložio plaćanje kazne u slučaju nepoštovanja njegove odluke;

S obzirom na to da ponašanje žalioaca, koji je pokazao određenu nevoljnost da izvršava ranije odluke, zaista opravdava takvu meru...«

C. Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 14. oktobra 1994. godine i odgovori države Belgije:

1. Izveštaj Komiteta

28. Tokom posete Belgiji od 14. do 23. novembra 1993. godine, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu »Komitet«) obišao je nekoliko zatvora, uključujući i zatvor Lantin. U svom izveštaju objavljenom 14. oktobra 1994. godine, Komitet je konkretno u pogledu psihijatrijskog odeljenja Lantina primetio:

“188. Psihijatar je po sopstvenom nahodjenju pomenuo probleme i nedostatke režima na psihijatrijskom odeljenju. Svi pacijenti sa kojima su delegati razgovarali žalili su se na nedostatak kontakata sa kvalifikovanim osobljem, premda su pominjali pozitivan stav zatvorskog osoblja.

189. Kontakti sa psihijatrom bili su izuzetno površni. Neki pacijenti su ga vidali jednom u deset dana; drugi ređe – na primer, jedan pacijent koji se nalazi na odeljenju od jula 1992. ga je video šest puta; drugi, koji se nalazio na odeljenju od marta 1993. i koji je očigledno bio depresivan i sklon samoubistvu, video ga je jednom; treći, pak, koji je premešten na ovo odeljenje maja 1993. video ga je dva puta. Izgleda da su konsultacije sa psihijatrom izuzetno kratke. Pored toga, neki pacijenti tvrde da moraju da stoje tokom konsultacija.

190. Tokom naše posete, nekoliko pritvorenih pacijenata je čekalo na premeštaj u neki centar za socijalnu zaštitu. Jednom je određen premeštaj u Turnaj još 22. decembra 1992. a nalazio se u ovom odeljenju više od godinu dana (od 22. septembra 1992.) dok su drugi čekali na premeštaj već nekoliko meseci. Očigledno da dugotrajnije držanje psihijatrijskih pacijenata u navedenim uslovima nosi nespornu opasnost od pogoršanja njihovog psihičkog stanja.

Delegacija Komiteta je obaveštena da je u to vreme samo jedna ustanova konkretno određena kao Centar za socijalnu zaštitu, i to ona u gradu Paifve, dok drugih šest ustanova (bolnice ili zatvori) ima odeljenja rezervisana za lica kojima je naložen pritvor. Međutim, čini se da ima mnogo više takvih ljudi nego što ima mesta u tim ustanovama.

191. Na psihijatrijsko odeljenje se primaju pacijenti kojima je potreban psihijatrijski nadzor i/ili nega, ali to odeljenje nema ni kapacitete ni osoblje koje psihijatrijska bolnica treba da ima. Standard nege pacijenata na psihijatrijskom odeljenju u svakom pogledu ne ispunjava minimum prihvatljivih standarda sa moralne i humanitarne tačke gledišta.

192. Komitet stoga preporučuje belgijskim vlastima da bez odgađanja preduzmu neophodne mere kako bi:

- značajno povećale broj medicinskog osoblja na tom odeljenju, koje bi trebalo da uključuje bar ekvivalent psihijatra sa punim radnim vremenom;
- uputile na odeljenje dovoljan broj kvalifikovanih medicinskih sestara koje su prošle obuku za rad sa psihijatrijskim pacijentima;
- obezbedile noćno dežurstvo kvalifikovanih medicinskih sestara na tom odeljenju i ukinule sistem noćnog nadzora od strane zatvorenika-pomoćnika;
- uvele individualne programe terapijskih aktivnosti koji uključuju pun dijapazon metoda lečenja (psihološkog, socijalnog i radnog);
- stvorile personalizovano terapijsko okruženje u pogledu materijalnih uslova (lične stvari, garderobe, dnevne sobe, toalete odvojene od soba, itd.);
- značajno poboljšale fizičke životne uslove uopšte.

193. Komitet zatim preporučuje belgijskim vlastima da razmotre mogućnost zamene spavaonice spavaćim sobama za po jednog ili dvoje pacijenata.

194. Konačno, Komitet preporučuje da belgijske vlasti kao jedan od glavnih prioriteta odrede pronalaženje rešenja za navedeni problem premeštaja pacijenata kojima je određen pritvor.«

2. Komentari Države Belgije

(a) Međuizveštaj od 3. maja 1995. godine

29. U međuizveštaju objavljenom 3. maja 1995. godine u odgovor na izveštaj Komiteta od 14. oktobra 1994. godine, Država je izjavila da je nije tačna tvrdnja da su zatvorenici na psihijatrijskom odeljenju Lantina prepušteni isključivo nadzoru zatvorenika-pomoćnika: noću dežuraju dva zatvorska službenika koji pripadaju osoblju odeljenja.

(b) Dodatni izveštaj od 21. februara 1996. godine

30. Država je podnela dodatni izveštaj koji je objavljen 21. februara 1996. On je, između ostalog, sadržao sledeće komentare na navedeni izveštaj Komiteta (videti st. 28):

“[u pogledu stava 192 izveštaja Komiteta]

Važno je primetiti da je na psihijatrijskom odeljenju Lantina 1993. osnovana jedinica za savetovanje i lečenje (JSL). Ovu jedinicu, koja radi od 9. decembra 1993. godine, čine psihijatar, zamenik direktora, dva psihologa, socijalni radnik, i administrativni asistent.

Jedinica je razvila shemu koja uključuje saradnju sa fakultetom socijalnog rada na kom se obučavaju zatvorski tutori. Stoga će tutori koji studiraju na tom fakultetu moći da pohađaju praktični deo kursa u zatvoru Lantin, pod nadzorom osoblja JSL.

Ovi tutori-studenti biće odgovorni za osmišljavanje radne strukture koja će moći da bude obogaćena drugim sadržajima. U suštini će se usredsediti na psihijatrijsko odeljenje i odeljenje za zatvorenice.

Njihov cilj će biti da na psihijatrijsko odeljenje uvedu radne aktivnosti, kao što su radionica radne terapije, radionica usmenog izražavanja, sport, itd...

Pored stvaranja pomenute JSL, preduzimaju se koraci radi zapošljavanja psihijatrijske sestre i psihijatra koji će raditi trideset sati nedeljno. Ovo obučeno osoblje radiće isključivo na psihijatrijskom odeljenju.

[u pogledu stava 193 izveštaja Komiteta]

Samo spavaonice omogućavaju stalni (dvadesetčetvoročasovni) nadzor; provere ćelija bi (u slučajevima u kojima propisi nalažu poseban nadzor) mogle da se sprovode u najboljem slučaju svakih petnaest minuta.

Zatvorska služba smatra da je na doktoru zaduženom za psihijatrijsko odeljenje da odlučuje da li neki pritvorenik treba da bude smešten u spavaonicu ili ćeliju u zavisnosti od njegovog stanja. Stoga, treba da postoje obe mogućnosti.

Štaviše, treba podsetiti da odeljenje ima mali broj ćelija (sa po jednim, dva ili tri kreveta).

[u pogledu stava 194 izveštaja Komiteta]

Treba početi sa objašnjenjem da su, prema članu 14 Zakona »za zaštitu društva od mentalno poremećenih i nepopravljivih počinitelaca« donetog 1. jula 1964. godine, Komisije za mentalno zdravlje ovlašćene da sasvim nezavisno odlučuju gde neko lice treba da bude pritvoreno.

Ovi upravni organi, koje ima svako psihijatrijsko odeljenje, potpuno su samostalni i imaju sudska ovlašćenja. Tako, na primer, mogu da odluče da nekoga oslobode bilo uslovno bilo bezuslovno.

Javni tužilac može da ospori nalog za oslobađanje. U tom slučaju se predmet lica predaje na odlučivanje višoj komisiji za mentalno zdravlje. Odluka da se neko ne oslobodi, pak, može da se osporava ulaganjem žalbe Kasacionom sudu.

Komisije smeštaju lica kojima je naložen pritvor u posebne ustanove pod nadležnošću ministarstva pravde (u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve, (CDZ) i odeljenja za mentalno zdravlje zatvora Merkspla i Turno) ili u ustanove pod nadležnošću regiona Valun (CDZ za žene u Monu i CDZ za muškarce u Turnaju) ili u privatne psihijatrijske bolnice koje prihvate da ih prime.

Čini se da u francuskoj zajednici ima posebnih problema u pogledu sprovođenja odluka komisija za mentalno zdravlje o smeštanju pritvorenika, problema koja proističu iz nedostatka novca i mesta.

Komisije za mentalno zdravlje na jugu zemlje su u prošlosti bile u mogućnosti da upućuju lica kojima je naložen pritvor u CDZ u gradu Mon (žene) i CDZ u gradu Turnaj (muškarce). Ove ustanove, koje su prvobitno potpadale pod nadležnost belgijskog Ministarstva javnog zdravlja a kojima sada upravlja region Valun, naplaćuju Ministarstvu pravde troškove nege pritvorenih koji su smešteni kod njih.

Međutim, ovi troškovi, koje utvrđuje Nacionalni institut za zdravstveno i invalidsko osiguranje, su tokom veoma kratkog perioda i bez prethodnog upozorenja veoma porasli tako da se ispostavilo da su sredstva izdvojena u

budžetu za pokrivanje tih troškova nedovoljna. Bilo je neophodno zahtevati veća sredstva, ali su ona odobrena tek za sledeću finansijsku godinu.

U pogledu problema vezanih za kapacitete, moramo da naglasimo da već nekoliko godina CDZ u gradovima Paifve i Turnaj nemaju dovoljno mesta zbog čega pritvorenici provode po nekoliko meseci na zatvorskim psihijatrijskim odeljenjima pre no što mogu biti premešteni u CDZ koji je odabrala nadležna Komisija za mentalno zdravlje. Zato se oni 'stavljaju' na listu čekanja po hronološkom redu.

Činjenica da je nemoguće odmah ih primiti u ustanovu koja im je određena navela je advokate neke od njih da skoro sistematski podnose zahteve predsedniku nadležnog suda da izda nalog kojim se Belgija primorava da izvršava odluke komisija.

Premda su u nekoliko takvih slučajeva izdati prvostepeni nalozi protiv Države – a uz njih i kazne – treba istaći da to nije slučaj u drugostepenom postupku, gde je sud, na primer, zaključio (videti Parnični sud Liježa, 1. oktobar 1993. godine) da »nije na običnim sudovima da svojom odlukom promene odluku upravnog organa i nalože premeštaj pritvorenog bez obzira na probleme koje će to stvoriti upravi, kao što je izbor neke druge državne ustanove, ili u izuzetnim slučajevima, privatne ustanove«, i da »premda se Zakon o socijalnoj zaštiti ne poštuje u potpunosti, činjenica da je tuženik primoran da se meša sa licima zatvorenim u skladu sa običnim krivičnim zakonodavstvom ne može da se poistovećuje sa nečovečnim ili ponižavajućim postupanjem suprotnim članu 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda«. Slično tome, isti sud je u svojoj odluci po žalbi od 16. februara 1993. zaključio da Zatvorska služba može da se pozove na više sile u svoju odbranu jer nema ni kapaciteta ni osoblja kako bi valjano poštovala Zakon o socijalnoj zaštiti.

Premda Kasacioni sud trenutno ne razmatra nijedan ovakav slučaj, treba istaći da je 8. avgusta 1994. jedno lice kom je naložen pritvor podnelo predstavku protiv Belgije Evropskoj komisiji za ljudska prava. Ovaj predmet još nije rešen.

Takođe treba istaći da bi CDZ u gradu Paifve u teoriji mogao da smesti još 60 ljudi. Ovi dodatni kapaciteti mogu biti u potpunosti iskorišćeni samo ako se sprovede značajno renoviranje zgrade koja se više ne koristi i ako se poveća broj osoblja. Projekat renoviranja planiran je u srednjem roku (1999-2000).

Ukoliko bude dodatnih kapaciteta na raspolaganju, ukupan broj mesta će možda da dostigne »valjani« nivo. Međutim, ovi veći kapaciteti očigledno neće da komisije odvratiti od slanja ljudi u CDZ u mestu Turnaj, koji ima specijalizovanu opremu i osoblje. Važno je zadržati tu mogućnost jer Ministarstvo pravde i privatne ustanove sami nikako ne mogu da zadovolje potrebe.

Konačno, mora se istaći da će razne savezne i regionalne vlasti uključene u problem smeštanja i lečenja lica kojima je određen pritvor saradivati u pokušaju da pronađu rešenja. Te pregovore će organizovati radna grupa koju će osnovati Ministarstvo pravde i koju će činiti predstavnici raznih strana koje su uključene u ovaj postupak.«

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

31. G. Aerts je podneo predstavku Komisiji 8. avgusta 1994. Žalio se da je bio pritvoren u suprotnosti sa članom 5, stav 1(e), Konvencije zbog dugotrajnog pritvora na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin do premeštaja u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve, koji je određen kao mesto njegovog pritvora odlukom Komisije za mentalno zdravlje od 22. marta 1993. Takođe je tvrdio da je Apelacioni sud Liježa prekršio njegovo pravo na sudski postupak predviđen članom 5, stav 4 Konvencije odbijanjem da razmotri zakonitost njegovog dugog pritvora 22. oktobra 1993. Štaviše, odbijanjem njegove molbe za pravnu pomoć kako bi mogao da se žali Kasacionom sudu na navedenu presudu od 22. oktobra 1993, prekršeno je njegovo pravo pristupa sudu u smislu člana 6. Konačno, žalio se na uslove pritvora na psihijatrijskom odeljenju i tvrdio da oni predstavljaju nečovečno i ponižavajuće postupanje zabranjeno članom 3.

32. Komisija je predstavku (br. 25357/94) proglasila prihvatljivom 2. septembra 1996. godine. U svom izveštaju od 20. maja 1997, godine (u skladu sa članom 31), izrazila je mišljenje da su prekršeni član 5, stav 1 (sa dvadeset devet glasova za i dva glasa protiv) i član 3 Konvencije (sa sedamnaest glasova za i četrnaest glasova protiv), ali da nije prekršen čl. 5, stav 4, ni član 6 (jednoglasno). Integralni tekst mišljenja Komisije i suprotna mišljenja data u izveštaju objavljena su u prilogu ovoj presudi.⁴

KONAČNI PODNESCI DRŽAVE SUDU

33. Država u svojoj izjavi o činjenicama tvrdi da »nisu prekršeni čl. 3, 5 ili 6 Konvencije tokom pritvora podnosioca predstavke na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin«.

PRAVO

I. Preliminarni prigovori Države

A. Podnosilac predstavke nema status »žrtve«

34. Država je tvrdila da g. Aerts ne može da tvrdi da je žrtva povreda čl. 3 i člana 5, stav 1 Konvencije. Njegova predstavka se odnosila na prirodu *actio popularis* jer je računala s tim da navede ustanove zadužene za Konvenciju da donesu opštu presudu o zakonitosti uslova pritvora psihički obolelih lica pritvorenih na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin. Zasnivajući svoju predstavku na zaključcima belgijskih sudova i Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja

ili kažnjavanja (u daljem tekstu: »Komitet«), a ne na konkretnim okolnostima svog pritvora, g. Aerts je preusmerio pravo na podnošenje predstavke sa svog pojedinačnog cilja na postizanje zajedničkog cilja.

35. Podnosilac predstavke je osporio ovu tvrdnju. Njegova predstavka nikako nije imala za cilj da promoviše opšte ideje već da obezbedi izjavu da su odbijanjem ministra pravde da se povinuje odluci Komisije za mentalno zdravlje od 22. marta 1993. prekršena njegova prava iz Konvencije.

36. Prema delegatu Komisije, činjenica da su sudbinu podnosioca predstavke delila druga lica na koje se odnosi Zakon o socijalnoj zaštiti nije od velikog značaja. G. Aerts se žalio na to što je lično bio pogođen ovakvim pritvorom.

37. Sud prima k znanju da primedbe o prihvatljivosti predstavke koje je podnela Država 20. septembra 1995. uopšte ne pominju pitanje statusa žrtve podnosioca predstavke. Stoga se postavlja pitanje da li Država nije lišena prava da razmatra pitanje koje se nalazi pred Sudom. U svakom slučaju, čak i pod pretpostavkom da nije, ova primedba ne može da se prihvati jer g. Aerts može da tvrdi da je »žrtva« povrede svojih prava zbog činjenice da je predugo pritvoren na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin i da je to neposredno uticalo na njega.

B. Prekasno podnošenje predstavke

38. Država je u svojoj izjavi o činjenicama tvrdila – kao i ranije pred Komisijom – da predstavku treba odbiti u skladu sa članom 26 Konvencije, jer je podnosilac trebalo da je podnese u roku od šest meseci od kraja situacije kojom su, po njegovom mišljenju, povređeni članovi 3 i 5 Konvencije, tj. pre 27. aprila 1994. godine, jer je premešten u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve 27. oktobra 1993. Njegova predstavka je zastarela jer je podneta 8. avgusta 1994.

39. Podnosilac predstavke je tvrdio da je odluka Odbora za pravnu pomoć Kasacionog suda od 10. februara 1994. (vidi st. 20) predstavljala pravosnažnu odluku od koje treba da teče šestomesečni rok. Njegov pokušaj da se žali na zakonske odredbe nije bio uspešan samo zato što je Odbor odbio da mu odobri pravnu pomoć. Međutim, odobravanje pravne pomoći je bio neophodan preduslov, jer čl. 1079 i 1080 Zakona o sudovima nalažu da žalioce u građanskim postupcima pred Kasacionim sudom predstavlja zastupnik i jer on nije imao dovoljno sredstava da unajmi zastupnika. Međutim, postojala je razumna šansa da izjavljivanje revizije urodi plodom s obzirom na to da je presuda Apelacionog suda Liježa od 22. oktobra 1993. bila zasnovana na pravnom rezonovanju podložnom reviziji Kasacionog suda.

40. Prema Komisiji, bilo je neophodno izjaviti reviziju kako bi se utvrdilo koji postupak podnosilac predstavke treba da primeni u skladu sa domaćim zakonodavstvom i pred ustanovama zaduženim za poštovanje Konvencije. Da je Kasacioni sud presudio da parnični sudovi imaju nadležnost da razmatraju njegov predmet, g. Aerts je mogao da

podnese zahtev za naknadu štete koju je pretrpeo zbog dugotrajnog pritvora na psihijatrijskom odeljenju Lantina.

41. Sud primećuje da je navedenom odlukom od 10. februara 1994. kojom je onemogućeno da predmet podnosioca predstavke razmatra Kasacioni sud okončan postupak koji je on poveo i onemogućena uspešnost svakog zahteva za obeštećenje koji bi podneo. Ta odluka je predstavljala konačnu odluku i od dana njenog donošenja je počeo da teče šestomesečni rok predviđen članom 26. Ovaj prigovor stoga ne može da bude prihvaćen.

II. Navodna povreda člana 5, stav 1 Konvencije

42. Podnosilac predstavke je smatrao da je njegovim pritvorom na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin posle 22. marta 1993. godine u iščekivanju premeštaja u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve, koji je određen kao mesto njegovog pritvora, povređen član 5, stav 1 Konvencije, prema kojem:

»Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

(a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda;

...

(e) u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica;

...«

Prvo, prekršen je član 15 Zakona o socijalnoj zaštiti od 1. jula 1964. godine (u daljem tekstu »Zakon iz 1964.«), koji predviđa pritvor psihički obolelog lica u zatvoru isključivo kao privremenu meru, dok nadležna komisija za mentalno zdravlje ne odredi ustanovu u kojoj ono treba da bude pritvoreno. Njegov dugotrajni pritvor stoga nije imao nikakvih zakonskih osnova. Drugo, s obzirom na to da nije premešten u Paifve, g. Aerts nije bio u mogućnosti da uživa u pogodnostima pritvorskog režima koje je njegovo stanje nalagalo. U ovom slučaju, psihijatrijsko odeljenje nije predstavljalo odgovarajuću ustanovu za lečenje psihički obolelih lica. Iznad svega, naneta mu je šteta načinom na koji se prema njemu postupalo. Situacija na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin opisana je u dva izveštaja od 10. i 15. januara 1990. posle poseta tom objektu od strane predsednika Prvostepenog suda Liježa, kom su predočeni problemi na odeljenju, i u izveštaju Komiteta od 14. oktobra 1994.

43. Komisija je smatrala da bi zakonitost pritvora podnosioca predstavke trebalo razmatrati samo u skladu sa članom 5, stav 1(e). Delegat je na pretresu primetio da je cilj

Zakona iz 1964. u pogledu lica kao što je podnosilac predstavke, koji su optuženi za krivično delo ali u pogledu kojih je prilikom njihovog pojavljivanja u sudu zaključeno da su ozbiljno duševno poremećeni, isključivo terapijski. Zakon za njih predviđa meru pritvora u Centru za socijalnu zaštitu do izlečenja. S obzirom na to da podnosilac predstavke nije bio osuđen za neko delo i s obzirom na njegovo psihičko stanje, na njegov slučaj samo u svetlu člana 5, stav 1(e).

Po mišljenju Komisije, psihijatrijsko odeljenje ne može da se smatra odgovarajućom ustanovom za lečenje. Shodno tome, pritvor podnosioca predstavke nije bio u skladu sa merama koje su naložene u vezi sa njim i bile su nezakonite zbog neizvršenja domaćih odluka i nepoštovanja domaćeg zakona. Delegat je na pretresu tvrdio da, u skladu sa sistemom koji je Parlament uveo 1964. godine, po kom komisija za mentalno zdravlje određuje mesto pritvora, nikakvo vreme provedeno u pritvoru na psihijatrijskom odeljenju, bez obzira na kvalitet lečenja koje se na njemu pruža, ne može da se smatra saglasnim sa domaćim pravom a time ni zakonitim u smislu člana 5, stav 1(e).

44. Država, koja je u svojoj izjavi o činjenicama tvrdila da je pritvor podnosioca predstavke opravdan shodno stavovima 1(a) i (e) člana 5, nije na pretresu osporavala argument da zakonitost tog pritvora treba razmatrati samo u svetlu čl. 5, stav 1(e). Tvrdila je, međutim, da ako Sud prihvata argumentaciju Komisije, prema kojoj zakonitost pritvora zavisi od toga da li uslovi pritvora omogućavaju odgovarajuće lečenje, onda treba da zaključi da nije prekršen član 5, stav 1(e), jer psihijatrijsko odeljenje može da se smatra ustanovom koja je u vreme na koje se podnosilac predstavke žali odgovarala njegovim potrebama imajući u vidu poboljšanje njegovog mentalnog zdravlja.

45. Sud smatra da se samo čl. 5, stav 1(e) može odnositi na pritvor podnosioca predstavke. Premda je Veće za određivanje pritvora Prvostepenog suda Liježa zaključilo da je g. Aerts počinio nasilna dela, naložilo je njegov pritvor jer je u vreme zločina i prilikom pojavljivanja na sudu bio ozbiljno duševno poremećen u toj meri da nije bio sposoban da kontroliše svoje postupke (videti st. 8). S obzirom na to da nije bio krivično odgovoran, ne može da se donese »presuda« protiv njega u smislu stava 1(a) člana 5 (videti presudu u predmetu *X protiv Ujedinjenog kraljevstva* od 5. novembra 1981. godine, Series A, br. 46, str. 17, stav 39) a, Veće za određivanje pritvora u svakom slučaju nije moglo da donese takvu presudu.

46. Sud ponavlja da dotični pritvor mora da bude »u skladu sa zakonom propisanim postupkom« i »zakonit« kako bi saglasan sa članom 5, stav 1. Ovde se Konvencija u suštini odnosi na nacionalno zakonodavstvo i predviđa obavezu usklađivanja sa materijalnim i procesnim pravilima nacionalnog zakonodavstva, ali takođe i nalaže da svako lišenje slobode treba da bude u skladu sa ciljem člana 5, konkretno da zaštiti pojedinca od proizvoljnosti (među mnogobrojnim primerima sudske prakse, videti presudu u predmetu *Winterwerp protiv Holandije* od 24. oktobra 1979. godine, Series A, br. 33, str. 17-18 i 29-20, st. 39 i 45, i presudu u predmetu *Bizzotto protiv Grčke* od 15. novembra 1996.godine, *Izveštaji o presudama i odlukama 1996-V*, str. 1748, st. 31).

Takođe, mora da postoji neka vrsta odnosa između osnova dozvoljenog lišenja slobode na koji se nalog poziva i mesta i uslova pritvora. »Pritvor« nekog lica kao psihički obolelog pacijenta može u principu da bude »zakonit« u smislu stava 1(e) člana 5 samo ako se sprovodi u bolnici, klinici ili drugoj odgovarajućoj ustanovi (videti presudu u predmetu *Ashingdane protiv Ujedinjenog kraljevstva* od 28. maja 1985. godine, Series A, br. 93, str. 21, st. 44).

47. U ovom slučaju, Veće za određivanje pritvora je 15. januara 1993. odlučilo da naloži pritvor g. Aertsu i izjavilo da će biti privremeno pritvoren na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin dok Komisija za mentalno zdravlje ne donese odluku u kojoj će odrediti ustanovu u kojoj će on biti pritvoren. Komisija za mentalno zdravlje je 22. marta 1993. odredila Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve kao mesto pritvora. S obzirom na to da nije bilo slobodnih mesta u Centru u gradu Paifve, podnosilac predstavke je ostao pritvoren u Lantinu još sedam meseci, dok nije premešten u Centar 27. oktobra 1993. godine (videti st. 13).

48. Sud prima k znanju da nijedna zakonska ili druga odredba ne utvrđuje dužinu privremenog pritvora do premeštaja. On ipak mora da utvrdi da li produženje privremenog pritvora na tako dug period može da se smatra zakonitim s obzirom na cilj naloga za pritvor.

49. Izveštaji od 10. i 15. januara 1990. godine, koji opisuju situaciju 1990. godine (videti st. 23 i 24), izveštaj Komiteta (videti st. 28) i primedbe koje je belgijska Država stavila na taj izveštaj (videti st. 29 i 30) dovoljno jasno pokazuju da se psihijatrijsko odeljenje Lantina ne može smatrati ustanovom prikladnom za pritvor duševno poremećenih lica jer takva lica tamo nemaju ni redovnu lekarsku pažnju niti terapeutsko okruženje. Na dan 2. avgusta 1993. godine, Komisija za mentalno zdravlje je u odgovoru na molbu za oslobađanje koju je podneo g. Aerts izrazila mišljenje da takva situacija šteti podnosiocu predstavke, koji nije izložen tretmanu koje zahteva njegovo stanje koje je i dovelo do njegovog pritvora. Štaviše, Država nije porekla da je postupanje prema podnosiocu predstavke u Lantinu bilo nezadovoljavajuće sa terapeutske tačke gledišta. Stoga nije postignuta prava ravnoteža između cilja i uslova pritvora.

50. U zaključku, prekršen je član 5, stav 1.

III. Navodna povreda člana 5, stav 4 Konvencije

51. Podnosilac predstavke je zatim tvrdio da mu postupkom pred Apelacionim sudom Liježa nije omogućen pristup sudu ovlašćenom da utvrđuje zakonitost dugotrajnog pritvora na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin. Stoga je prekršen član 5, stav 4, prema kome:

“Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.”

Taj sud je kao razloge za odbijanje da izvrši takvu reviziju naveo činjenicu da mere za izvršavanje odluka komisije za mentalno zdravlje predstavljaju upravne akte i da sudski organi ne treba da uzurpiraju funkciju upravnih organa.

52. Pozivajući se na predmet *Ashingdane* (navedena presuda, str. 23, st. 52), Komisija je izrazila mišljenje da predmet postupka koji je poveo podnosilac predstavke, konkretno njegov trenutni premeštaj u grad Paifve, u suštini nije obuhvaćen sudskim utvrđivanjem »zakonitosti« koje nalaže član 5, stav 4, koji, stoga, nije povređen.

53. Država se složila sa Komisijom, dodavši da pravno sredstvo koje je podnosilac predstavke koristio nije predstavljalo odgovarajuće sredstvo za obezbeđenje njegovog oslobođenja u smislu člana 5, stav 4, s obzirom na činjenicu da Komisija za mentalno zdravlje predstavlja organ ovlašćen da odlučuje o ovom pitanju (u skladu sa članom 18 Zakona iz 1964.).

54. Sud ponavlja da dostupno domaće pravno sredstvo mora da predvidi mogućnost razmatranja saglasnosti uslova koji treba da budu zadovoljeni da bi se pritvor duševno poremećenog lica smatrao »zakonitim« u smislu stava 1(e) (vidi presudu u navedenom predmetu *X. protiv Ujedinjenog kraljevstva*, str. 25, st. 58).

55. U ovom predmetu, g. Aerts je imao mogućnost da se obrati sudiji zaduženom za hitne molbe, koji je zaključio da je njegov dugotrajni pritvor u Lantinu nezakonit i stoga doneo presudu u njegovu korist (vidi st. 18). Apelacioni sud Liježa je po žalbi Države ukinuo osporenu odluku (vidi st. 19). Međutim, presuda doneta u ovom predmetu ne znači da molba za izdavanje naloga za izvršenje opšte govoreći predstavlja neprikladno sredstvo za obezbeđenje uživanja prava zajemčenog članom 5, stav 4. Apelacioni sud Liježa je u presudi od 18. januara 1993. u sličnom predmetu (vidi st. 27) podržao nalog za izvršenje koji je izdao predsednik Prvostepenog suda Liježa kojim je proglasio nezakonitim dugotrajni pritvor mentalno poremećenog počinioca u Lantinu uprkos odluci Komisije za mentalno zdravlje da treba da bude premešten u drugu ustanovu.

56. U zaključku, u konkretnim okolnostima ovog slučaja, molba za izdavanje naloga za izvršenje je ispunila zahteve iz člana 5, stav 4. Shodno tome nije došlo do povrede te odredbe.

IV. Navodna povreda člana 6, stav 1 Konvencije

57. Podnosilac predstavke se zatim žalio da mu je prekršeno pravo na pristup sudu jer je Odbor za pravnu pomoć Kasacionog suda odbio da mu odobri pravnu pomoć kako bi izjavio reviziju na presudu Apelacionog suda Liježa od 22. oktobra 1993. Pozvao se na član 6, stav 1 Konvencije. Prema relevantnom delu tog stava:

“Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na ... raspravu pred sudom.”

U ovom predmetu, u kojem se zahtevalo odlučivanje o prilično osporavanom pitanju, interesi pravde iziskivali su odobravanje pravne pomoći podnosiocu predstavke zahvaljujući kojoj bi mogao da svoje argumente podnese Kasacionom sudu. Podnosilac predstavke je na pretresu tvrdio da u alternativnom slučaju, ukoliko Sud zaključi da nije prekršeno nijedno građansko pravo, Sud treba da prihvati izmenjeni zahtev u smislu da odbijanje njegovog premeštaja u Paifve predstavlja pitanje koje potpada pod pojam »krivične odgovornosti«.

58. Komisija i Država su smatrale da član 6, stav 1, nije primenjiv na ovaj predmet jer se postupak vezan za pritvor duševno obolelog lica ne odnosi na građanska prava i obaveze.

Država je istakla da Konvencija ne predviđa apsolutno pravo na pravnu pomoć čak i pod pretpostavkom da je u ovom predmetu u pitanju neko građansko pravo podnosioca predstavke. Štaviše, još nije utvrđen meritum spora prosleđenog sudovima po skraćenom postupku bez obzira na presudu Apelacionog suda Liježa o nenadležnosti običnih sudova.

59. Sud smatra da ovaj predmet ne uključuje »utvrđivanje krivične odgovornosti«. S druge strane, ishod postupka odlučujuće je uticao na uživanje građanskih prava u smislu člana 6, stav 1. Pitanje premeštaja podnosioca predstavke u Centar u gradu Paifve nije bilo jedino pitanje u predmetu koji su razmatrali belgijski sudovi, koji se u suštini odnosio na zakonitost lišenja slobode. Međutim, pravo na slobodu, koje je ovde bilo u pitanju, predstavlja građansko pravo. Moleći Kasacioni sud da presudi da sudovi jesu ovlašćeni da razmatraju saglasnost njegovog pritvora u Lantinu sa belgijskim zakonodavstvom i Konvencijom, g. Aerts je od suda očekivao ne samo da proglasi da su ovi sudovi nadležni da nalože njegov premeštaj u neki Centar za socijalnu zaštitu, pitanje koje više nije relevantno, već i iznad svega da mu dodele obeštećenje za nezakonito zatvaranje.

60. S obzirom na takvu situaciju, podnosilac predstavke, koji nije imao dovoljno sredstava da plati advokata, mogao je legitimno da podnese molbu Odboru za pravnu pomoć kako bi izjavio reviziju, jer belgijsko zakonodavstvo nalaže da stranke u građanskim postupcima pred Kasacionim sudom predstavlja zastupnik. Nije bilo na Odboru za pravnu pomoć da procenjuje kakve su šanse podnosioca predstavke na uspeh; to je bilo na Kasacionom sudu. Odbivši njegovu molbu jer mu se u to vreme činilo da njegova žalba nije osnovana, Odbor za pravnu pomoć je povredio samu suštinu prava g. Aerts na sud. Shodno tome, povređen je član 6, st. 1.

V. Navodna povreda člana 3 Konvencije

61. Konačno, podnosilac prijave se žalio na uslove dugotrajnijeg pritvora na psihijatrijskom odeljenju yatvora Lantin lica kojima je potrebno psihijatrijsko lečenje. Takvi uslovi predstavljaju nečovečno i ponižavajuće postupanje u smislu člana 3 Konvencije, prema kom:

“Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.»

Navedeni izveštaji od 10. i 15. januara 1990. godine, koje je sudija nadležan za hitne molbe sačinio po posetama psihijatrijskom odeljenju i uzimanju izjava od svedoka pre no što je 27. februara 1990. izdao nalog za izvršenje po zahtevu g. H. i g. V. (vidi stavove 23-25) i izveštaj Komiteta (vidi gore stav 28) pružili su dovoljno dokaza tome u prilog. U ovom predmetu, podnosilac predstavke je bio bukvalno prepušten samom sebi i nije primao nikakvu redovnu lekarsku ili psihijatrijsku negu. Uslovi pritvora doveli su do pogoršanja njegovog psihičkog zdravlja. Kako bi se procenila ozbiljnost uticaja uslova u pritvoru na njegovo psihičko zdravlje, dovoljno je pozvati se na mišljenje psihijatra koji je još 10. marta 1993. napisao da g. Aerts hitno treba da bude premešten sa psihijatrijskog odeljenja (vidi stav 9) i odluku Komisije za mentalno zdravlje od 2. avgusta 1993. u kojoj je zaključila da nepovino vanje njenoj odluci od 22. marta 1993. nanosi štetu podnosiocu predstavke (vidi stav 12). S obzirom na takvu situaciju, postupanje kojem je bio izložen bi u najmanju ruku moglo da bude opisano kao ponižavajuće.

62. Država je istakla da, iako je Komitet žestoko kritikovao uslove pritvora na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin, on u svom izveštaju nije tvrdio da fizički uslovi pritvora ili nedostatak medicinske pažnje predstavljaju nečovečno ili ponižavajuće postupanje prema zatvorenicima. Činjenica da postoji opasnost da će se njihovo psihičko stanje pogoršati, koja je pomenuta u izveštaju Komiteta, nije dovoljna da bi se utvrdilo da je postupanje prema njima doseglo minimalni stepen surovosti zbog kog bi takvo postupanje predstavljalo povredu člana 3. G. Aerts nikako nije dokazao da je njegovo psihičko oboljenje pogoršano zbog uslova u kojima je bio pritvoren ili da je zbog njih toliko patio da je poboljšanje njegovog stanja malo verovatno.

63. Komisija je prvo primetila da se teško može očekivati od ozbiljno duševno poremećenog lica da opisuje kroz šta je prolazio zbog pritvora. Konkretna situacija izazvana psihičkom uznemirenošću navedena u izveštaju psihijatra od 10. marta 1993. nije mogla da bude ublažena zato što mu nije pruženo lečenje utvrđeno u odluci Komisije za mentalno zdravlje od 2. avgusta 1993. S obzirom na to da Država nije u razumnom roku preduzela mere neophodne u toj konkretnoj situaciji, svojim je nečinjenjem dovela do toga da je podnosilac predstavke bio izložen postupanju koje je u okolnostima ovog predmeta bilo nečovečno ili, u najmanju ruku, ponižavajuće.

64. Sud ponavlja da zlostavljanje mora da dostigne minimalni stepen surovosti kako bi bilo obuhvaćeno članom 3. Procena ovog minimuma je po prirodi stvari relativna; ona zavisi od svih okolnosti slučaja (videti *Vilvarajah i ostali protiv Ujedinjenog kraljevstva*, presuda od 30. oktobra 1991. godine, Series A, br. 215, str. 36, st. 107).

65. Nije osporeno da su opšti uslovi na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin nezadovoljavajući i da ne pogode delotvornom lečenju zatvorenika. Komitet je smatrao da je standard nege pacijenata na psihijatrijskom odeljenju Lantina bio ispod minimuma koji je prihvatljiv sa moralne i humanitarne tačke gledišta i da produžavanje njihovog

pristupa u Lantinu na duže vreme nosi nespornu opasnost od pogoršanja njihovog psihičkog zdravlja (vidi st. 28).

66. U ovom predmetu nema dokaza da se psihičko zdravlje g. Aerta pogoršalo. Čini se da životni uslovi na psihijatrijskom odeljenju Lantina nisu imali tako ozbiljne posledice po njegovo mentalno zdravlje da bi bili obuhvaćeni članom 3. Po opštem priznanju, nerazumno je očekivati da će ozbiljno duševno poremećeno lice dati detaljan i koherentan opis onoga kroz šta je prolazilo tokom pritvora. Međutim, čak i ako se prihvati da je stanje uznemirenosti podnosioca predstavke, koje je psihijatar opisao u izveštaju od 10. marta 1993 (videti st. 9) izazvano uslovima pritvora u Lantinu, čak i dozvoljavajući da je g. Aerts možda imao teškoća da opiše kako su oni na njega uticali, nije definitivno utvrđeno da je podnosilac predstavke bio izložen postupanju koje bi se moglo klasifikovati kao nečovečno ili ponižavajuće.

67. Sud stoga smatra da nije bilo povrede člana 3.

VI. Primena člana 50 Konvencije

68. Prema članu 50 Konvencije,

»Ukoliko Sud zaključi da je neka odluka ili mera zakonskog organa ili bilo kog drugog organa Visoke strane ugovornice potpuno ili delimično u suprotnosti sa obavezama iz Konvencije i ukoliko domaće zakonodavstvo te Ugovornice omogućava samo delimično obeštećenje za posledice ove odluke ili mere, Sud će ako je to potrebno u svojoj odluci pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani.«

A. Nematerijalna šteta

69. Podnosilac predstavke je tvrdio da je pretrpeo nematerijalnu štetu izazvanu izuzetnom uznemirenošću prouzrokovanom pritvorom na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin. Dok se tamo nalazio, bio je prepušten samom sebi u svakom pogledu a pritom se nalazio i u užasnim uslovima pritvora. To je kod njega izazvalo akutnu anksioznost pogoršanu nepostojanjem odgovarajućeg psihijatrijskog lečenja. Uzročno-posledična veza je u dovoljnoj meri utvrđena u izveštaju psihijatra od 10. marta 1993. i u odluci Komisije za mentalno zdravlje od 2. avgusta 1993. u kojoj je navedeno da dalji pritvor na tom odeljenju neposredno nanosi štetu podnosiocu predstavke. Pozivajući se na Zakon od 13. marta 1973. o nezakonitom pritvoru do suđenja, kojim se uvodi pravilo o računanju odštete na osnovu broja dana provedenih u pritvoru, podnosilac predstavke je zahtevao 438,000 belgijskih franaka (219 dana po 2.000 belgijskih franaka dnevno) za ovu nematerijalnu štetu.

70. Država je tvrdila da osnov ovog zahteva nije relevantan, jer je odšteta predviđena zakonom opravdana činjenicom da neko lice iz nekog razloga nije trebalo da bude zatvoreno. To ovde nije bio slučaj. Po njenom mišljenju, presuda Suda bi predstavljala dovoljno zadovoljenje.

71. Sud smatra da je podnosilac predstavke zbog povrede dve odredbe Konvencije morao da pretrpi određenu količinu nematerijalne štete koja se ne može utvrditi samo zaključkom o povredama Konvencije. Dosuđuje mu po ovom osnovu pravično zadovoljenje, koje je delegat Komisije predložio i koje po proceni Suda na pravičnoj osnovi iznosi 50.000 belgijskih franaka.

B. Troškovi

72. G. Aerts je zahtevao naknadu od 115.605 belgijskih franaka za sudske takse i troškove koje je snosio u pokušaju da spreči ili ispravi povrede Konvencije. Zahtevao je naknadu troškova za advokate od 460.000 belgijskih franaka (115 sati rada po ceni od 4.000 BEF po satu). Ukupni sati rada su klasifikovani na sledeći način:

- trideset pet sati za postupke pred belgijskim sudovima, od kojih petnaest za postupak u vezi sa izdavanjem naloga za izvršenje, petnaest u vezi sa žalbenim postupkom i pet u vezi sa izjavljivanjem revizije;
- osamdeset sati u vezi sa postupcima pred Komisijom i Sudom.

73. Država je prihvatila da su troškovi u pogledu postupka vezanog za izdavanje naloga za izvršenje bili neophodni ali je tvrdila da ih treba podeliti na četiri dela, jer su postupak pokrenuli g. Aerts i još tri pritvorenika. Zahtev za naknadu troškova postupka pred Kasacionim sudom treba da bude odbačen jer je tužba podnosioca predstavke postala besmislena po njegovom premeštaju u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve. Konačno, troškovi postupka pred ustanovama zaduženim za poštovanje Konvencije treba da budu smanjeni i da se odnose samo na one žalbe koje su se pokazale korisnim, konkretno one vezane za odredbe za koje je Sud zaključio da su prekršene. U tim uslovima bi mogli biti nadoknađeni troškovi koje je g. Aerts morao da snosi i koji su se pokazali korisnim pred domaćim sudovima i ustanovama zaduženim za poštovanje Konvencije.

74. Delegat Komisije je prepustio ovo pitanje diskreciji Suda, koji izvršivši procenu na pravičnoj osnovi na osnovu informacija koje ima na raspolaganju i svoje relevantne sudske prakse dodeljuje podnosiocu predstavke 400.000 BEF manje 10.166 francuskih franaka koje je podnosilac već primio od Saveta Evrope u obliku pravne pomoći.

C. Zatezna kamata

75. Prema informacijama koje su dostupne Sudu, zakonska godišnja kamatna stopa u Belgiji na dan usvajanja ove presude iznosi 7 odsto.

IZ TIH RAZLOGA SUD

1. Jednoglasno *odbacuje* preliminarne prigovore Države;
2. Jednoglasno *zaključuje* da je prekršen član 5, stav 1 Konvencije;

3. Jednoglasno *zaključuje* da nije prekršen član 5, stav 4 Konvencije;
4. Jednoglasno *zaključuje* da je prekršen član 6, stav 1 Konvencije;
5. *Zaključuje* sa sedam naspram dva glasa da član 3 Konvencije nije prekršen;
6. *Zaključuje* sa osam naspram jednog glasa da:

(a) Država treba da u roku od tri meseca podnosiocu predstavke isplati sledeće iznose:

- (i) 50.000 (pedeset hiljada) belgijskih franaka na ime nematerijalne štete;
- (ii) 400.000 (četiri stotine hiljada) belgijskih franaka na ime troškova manje 10.166 (deset hiljada stotinu i šezdeset šest) francuskih franaka koje treba konvertovati u belgijske franke po važećem kursu na dan donošenja ove presude;

(b) na ove iznose bude isplaćena kamata na glavnici od 7% od dana isteka navedenog tromesečnog roka do dana isplate;

7. Jednoglasno *odbacuje* ostatak zahteva za pravično zadovoljenje.

Presuda sačinjena na engleskom i francuskom jeziku i izrečena na javnom pretresu u Sudu za ljudska prava u Strazburu, dana 30. jula 1998. godine.

Potpisao: Rudolf Bernard, predsednik

Potpisao: Herbert Pecold (Petzold),
sekretar

U skladu sa članom 51, stav 2, Konvencije i pravilom 55, stav 2, Poslovnika B, sledeća izdvojena mišljenja prilažu se ovoj presudi:

- (a) delimično suprotno mišljenje g. Pekanena, kom se pridružio g. Jambrek;
- (b) delimično suprotno mišljenje g. Fojgela.

Inicijali: R. B.

Inicijali: H. P.

**Delimično suprotno mišljenje g. Pekanena, kome se pridružio g.
Jambrek**

U ovom predmetu sam glasao da je prekršen član 3 Konvencije iz sledećih razloga.

1. U ovom predmetu se osnovno pitanje da li je zlostavljanje podnosioca predstavke doseglo minimalni nivo surovosti koje neko postupanje treba da dostigne da bi moglo da bude opisano kao »nečovečno« ili »ponižavajuće«. Prema jurisprudenciji Suda, postupanje je ponižavajuće ako ozbiljno ponižava neko lice pred drugima ili ga nagna da postupa mimo svoje volje ili savesti, a nečovečno je ako namerno izaziva patnju, bilo fizičku ili psihičku.

Treba napomenuti da je Komisija u svojoj jurisprudenciji zaključila da se može zaključiti da je bilo nečovečnog postupanja ukoliko je pritvor nekog lica izazvao bolest tog lica (vidi izveštaj Komisije, st. 79).

2. Podnosilac predstavke je uhapšen 14. novembra 1992. a 15. januara 1993. je Prvostepeni sud Liježa naložio da bude pritvoren zbog svog psihičkog zdravlja. Privremeno je pritvoren na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin.

Komisija za mentalno zdravlje zatvora Lantin je 22. marta 1993. naložila premeštaj podnosioca predstavke u Centar za socijalnu zaštitu u gradu Paifve.

Podnosilac predstavke nije premešten u Paifve do 27. oktobra 1993.

3. U pogledu stanja psihičkog zdravlja podnosioca predstavke, psihijatar na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin izjavio je u svom izveštaju od 10. marta 1993. Komisiji za mentalno zdravlje da je on, između ostalog, »izuzetno uznemiren u zajedničkoj sobi odeljenja, stalno zahteva da mu se promeni terapija i mudruje o kvalitetu svog odnosa sa svojom devojkom na slobodi.« (vidi presudu, stav 9).

Ovaj izveštaj jasno pokazuje da je podnosiocu predstavke u to vreme hitno bilo potrebno psihijatrijsko lečenje i da mu je držanje u zatvoru Lantinu izazivalo ozbiljnu patnju.

4. Lekar zadužen za psihijatrijsko odeljenje zatvora Lantin je u svom izveštaju podnetom 22. februara 1991. Komisiji za mentalno zdravlje o uslovima na psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin u jednom drugom predmetu naveo da:

“ – se mentalno zdravlje pritvorenika pogoršava zbog uslova u kojima se nalaze na odeljenju, gde su prinuđeni da se mešaju sa stalnim prilivom narkomana, koji nekima ponovo bude želju za drogom;

– postoji ozbiljna opasnost da će psihičko stanje pacijenta nepovratno da se pogorša ukoliko i dalje ostane na odeljenju, gde očigledno ne prima odgovarajuću terapiju; (videti presudu, st. 27).

Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu »Komitet«) naveo je u svom izveštaju od 14. oktobra 1994. o psihijatrijskom odeljenju zatvora Lantin (vidi presudu, stav 28), između ostalog i sledeće:

“191. Na psihijatrijsko odeljenje se primaju pacijenti kojima je potreban psihijatrijski nadzor i/ili nega, ali to odeljenje nema ni kapacitete ni osoblje koje psihijatrijska bolnica treba da ima. Standard nege pacijenata na psihijatrijskom odeljenju u svakom pogledu ne ispunjava minimum prihvatljivih standarda sa moralne i humanitarne tačke gledišta.«

5. Po mom mišljenju, ove činjenice dokazuju da je podnosiocu predstavke hitno bila potrebno odgovarajuće psihijatrijsko lečenje i da psihijatrijsko odeljenje zatvora Lantin očigledno nije bilo u stanju da pruži prikladno lečenje. Pored toga, podnosilac predstavke je u Lantinu bio izložen ozbiljnoj opasnosti da će njegovo psihičko stanje nepovratno da se pogorša. Štaviše, standard nege pacijenata bio je u svakom pogledu ispod minimalnog prihvatljivog nivoa, što je kod njega izazvalo patnju. Podnosilac predstavke je ukupno više od devet meseci držan u Lantinu, od čega je tamo proveo više od šest meseci pre no što je Država postala svesna njegove situacije kada je podneo molbu za nalog za izvršenje (vidi presudu, stav 17-20). Patnja koja je naneta psihički obolelom podnosiocu predstavke držanjem u opisanim uslovima toliko dugo, po mom mišljenju, prevazilazi minimalni nivo surovosti neophodan da bi se neko postupanje smatralo nečovečnim shodno članu 3 Konvencije.

6. Po mišljenju većine, nije na zadovoljavajući način dokazano da se prema podnosiocu predstavke postupalo na način koji bi mogao da se opiše kao »nečovečan« ili »ponižavajući«. Međutim, nema ni dokaza da se prema podnosiocu predstavke postupalo drugačije nego prema drugim pacijentima u Lantinu. Stoga se, po mom mišljenju, može sa priličnom sigurnošću pretpostaviti da se postupanje kojem je bio izložen može porediti sa opštim uslovima opisanim više, u stavu 5. Ukoliko je podnosilac predstavke, koji je patio od izrazite uznemirenosti, bio izložen sličnom postupanju kao i svi ostali pacijenti u zajedničkoj sobi psihijatrijskog odeljenja, a ja sam uveren da jeste, takvo postupanje mu je nanelo patnju koju treba smatrati »nečovečnim« u smislu člana 3 Konvencije.

7. Po mom mišljenju, u ovom predmetu je prekršen član 3 Konvencije.

Delimično suprotno mišljenje sudije Fojgela

Delimično se ne slažem sa većinom u pogledu dosuđene naknade troškova.

Podnosilac predstavke je zahtevao nadoknadu 1156.605 BEF za sudske takse i određene dokumentovane troškove. Zahtevao je 460.000 BEG za nadoknadu advokatskih troškova.

Pošto je Sudu predstavio razumnu klasifikaciju ukupnog broja sati koje je advokat proveo u radu i s obzirom na to da tarifa od 4.000 BEF po satu odgovara opštoj lokalnoj tarifi, Sud je trebalo da dosudi podnosiocu predstavke 565.605 BEF po ovom osnovu pod uslovima navedenim u tački 6(ii) operativnog dela presude.

U ovom predmetu nema uverljivih razloga zašto Država ne bi nadoknadila sve troškove koje je podnosilac predstavke morao da snosi i koji su se pokazali korisnim.

1. Ovaj pregled sekretara nije obavezujući po Sud.

Beleške sekretara

2. Ovaj predmet je zaveden pod brojem 61/1997/845/1051. Prvi broj označava mesto predmeta na spisku predmeta predatih Sudu određene godine (drugi broj). Poslednja dva broja predstavljaju mesto predmeta na spisku predmeta prenetih Sudu od njegovog osnivanja i na spisku predstavki prvobitno podnetih Komisiji.

3. Poslovnik o radu Suda B, koji je stupio na snagu 2. oktobra 1994. godine, odnosi se na sve predmete u vezi sa Državama koje obavezuje Protokol 9.

4. *Primedba sekretara*. Ovaj prilog će iz praktičnih razloga biti objavljen samo u štampanoj verziji presude (u *Izveštajima o presudama i odlukama iz 1998.*), dok je primerak izveštaja Komisije dostupan u Arhivi.